

CSIZMADIA ZOLTÁN
Festő a forradalomban

Csoda volt, amit megéltünk: a világtörténelem egyik legnagyobb eseményének, az 1956-os forradalom győzelmének a részesei lehettünk. Október 23-a olyan felemelő élményt jelentett, amely nem adatott meg a XX. század más ifjú nemzedékének. 1848 ifjúsága után lett a hazának egy 1956-os ifjúsága. Fejta Géza szerint „a Duna völgyében csoda történt: nemzet született. (...) Századok óta vártuk a küldöttet, a nemzet megváltóját; hiába vártuk. Kétségbeesésünkben önmagunkat és nemzetünket marcangoltuk. Kishitűek voltunk, mert íme, a várt történelmi hős helyett egy ifjú nagy nemzet jelent meg az utcán, a barikádokon, a magyar sors, a magyar történelem véres mezején. Régi forradalmaink Dózsa, Rákóczi, Kossuth nevéhez fűződnek. A mostani forradalom főhőse azonban nem egy lánglélek, hanem maga a lánglelkű nép. Magyar szalmatűzről beszéltünk, és nézzétek: tüzünk bevilágítja az egész Földet. A magyar név szerte a világon a legmagasabb emberi rangot jelenti. Soha a történelem folyamán nem volt még ennyire egy test, egy lélek ez a nemzet.” S alig egy hét múlva Németh László azt írta: „Ez a néhány nap megmutatta nemcsak nekem, de az egész világnak, hogy a magyar nép erkölcsileg mekkorát emelkedett. (...) De hogy a nemzet a győtrésben, megaláztatásban így összeforrt, hogy diákok, munkások, katonák minden előzetes szervezkedés nélkül, közös elszántságukkal így megszerveződhetek, a vezér nélküli felkelőknek ez a csodálatos látványa meghaladta nem a reményemet, de a képzeletemet is.”

Ki gondolta volna? Ki gondolta volna tegnap vagy tegnapelőtt, hogy egyszer csak innen is, onnan is énekelve, zászlókat lengetve elindul a végtelen emberáradat? És mi ebben a hömpölygő tömegben vonultunk. A Ferenciek tere felé haladva láttam először, hogy valaki a ház erkélyén a szemünk láttára vágja ki a magyar zászlóból a szovjet mintájú címet. Őriási éljenzés és bámulat fogadta a jelenetet: hát ezt is lehet? S ez megisméltódott ebben az órában Pesten és

Budán is, több helyen. A lyukas magyar zászló az 1956-os forradalom jelképe lett.

Mikor a Petőfi-szoborhoz értünk, Sinkovits Imre akkor kiáltotta sírva világgá több ezer ember esküjével kísérvé: „Rabok tovább nem leszünk!” Váci Mihály erről így ír: „Hangunk egy nép hangja. / Hát most kitört minden elfojtott kiáltás / Az összetört bordák közül. / De hegyláncok dőltek össze, / S alóla tört föl dübörögve a kiáltás: / Rabok tovább nem leszünk!”

A felvonulást a lengyel eseményekkel való szolidaritás demonstrálására az egyetemi ifjúság szervezte. A Petőfi Kör és az Írószövetség, amely addig 1956 szellemi előkészítője volt, ezt a tüntetést nem támogatta. A szervezés az egyetemisták kezébe került azáltal, hogy október 22-én, az éjszakába nyúló műgyetemi diákgyűlésen megfogalmazták a 16 pontos Határozatot. Még ugyanazon az éjjelen több ezer példányban sokszorosították, és másnap városszerte terjesztették. Utolsó mondata: „Fenti határozat az új magyar történelem hajnalán született, 1956. október 22-én, a Műszaki Egyetem aulájában, több ezer hazáját szerető ifjú megmozdulásából.” Ez a forradalom első dokumentuma, amely meghatározta a következő napok történéseit.

A Petőfi-szobortól a Bem térre mentünk. Ott még együtt hallgattuk meg Veres Pétertől az Írószövetség kiáltványát; egy diák a hatalmas tömeg ujjongása közepette felolvasta a Határozatot, Bessenyei Ferenc pedig elmondta a *Szózat* ünnepélyesen zengő, megrendítő szavait. A Bem-szobortól az Országház elé vonultunk. A Nagy Imre érkezését váró, összesereglett csoportokból ott formálódott céltudatos, tettekéss sereg, amelynek egyik része a Sztálin-szobor ledöntésére, másik része a Rádióhoz indult, hogy az ifjúság követeléseit tükröző 16 pontot beolvastassa, s így az egész ország tudomására hozza.

Én a Rádióhoz mentem, s mivel a Rádió épülete a Múzeum körút felől már nem volt megközelíthető, a Szentkirályi utcában kötöttem ki. A Bródy Sándor utca sarkáig jutottam, amikor puskaropogás, sikoltozás közepette nagy robajjal indult meg a tömeg a Rákóczi út felé. Rohant, ki ahogy bírt. Nem messze lehetek mögöttem az ávosok, mert egy könnyfakasztó gránát vörösen izzva előttem esett le. A Rádióból kitörő ávosok lövöldözve, könnyfakasztó bombákat dobálva, egészen a Rákóczi útig zavartak minket. Halottak és sebesültek maradtak utánuk. Én egy eszméletlen sebesültet vittem a Rókus Kórházba, véres

A Képzőművészeti Egyetemen 2013 októberében elhangzott megemlékező beszéd szerkesztett változata. Csizmadia Zoltán festőművész 1990 óta képsorozatban emlékezik meg 1956 szelleméről, hőseiről és mártírjairól.

lett a kezem, s a véres kezemet felmutatva szoltam az Emke felől teherautón érkező géppisztolyos katonákhoz: „Nem ávósok, hanem civil halottak fekszenek az utca kövezetén. Az ávósoknak jöttetek segíteni?” A katonák azt kérdezték: „Hol van a Rádió épülete?” „Én megmutatom” – mondtam. Két géppisztolyos katona közrefogott, és mentünk a fal mellett, az üres utcán a Bródy Sándor utca sarkáig. A Múzeum körút felől hallatszottak a lövések. Az előttem álló katona egy sorozatot adott le a Rádió épületére. Aztán a mögöttem lévő állt az elsőnek a helyére, és ő szintén egy sorozatot lőtt a Rádióra: oda, ahol torkolattűzet látott. Ekkor már nem a tüntetők követelése hangzott, hanem a fegyverek ropogása. Teherautókon munkások is hoztak fegyvereket. Mindenki hozzájuthatott fegyverhez, aki csak akart.

A tömegben egyszer csak előttem termett Berendi József szobráshallgató, s közölte, hogy a zuglói rendőrkapitányságon fegyvert osztanak – menjünk! „Én inkább itt maradok, hozzál nekem is!” – feleltem. Hozott is, de kevés lőszerrel. Lőszerutánpótlást a Rádió épületébe igyekvő HM-es mentőautók megállításával szereztünk. Végül a Múzeumkertben kötöttünk ki. Ott találkoztam diákszallós szobatársaimmal: Németh Józseffel, Vörös Gyulával; illetve Komondy Sándor festőhallgatóval. Ott már halottak is voltak. Németh Józsefnél egy lyukas magyar zászló is volt, amelyet egy tizenhat éves lány vére szentelt meg.

A Rádió elfoglalása után a katonák a bejárat kapu elé állítottak minket, hogy egy esetleges támadáskor védjük a bejáratot, amíg ők az épületet átvizsgálják. Kilenc óra után elcsendesült a környék, s mi egy teherautóval a diákszallóra mentünk, de ott nem találtunk megfelelő helyet a fegyvereknek. Azt javasoltam, vigyük azokat a Képzőművészeti Főiskolára. Elfelejtkeztem arról, hogy a főiskolával majdnem szemben van az Andrássy út 60., a hírhedt ÁVH. Hordtuk befelé a fegyvereket, én közeledtem a teherautóhoz, de az hirtelen elindult. A járókelők figyelmeztettek: vigyázzak, jönnek az ávósok! Szaladtam a főiskola kapujához, de a portás bevágta előttem az ajtót, s én ott álltam a bezárt kapu és az ávós tiszt rám szegezett pisztolya között. Megkérdezte: kik vannak bent? Én természetesen azt feleltem, hogy nem tudom. Abban a pillanatban rám lőtt, de nem talált el.

A bejárat körül akkorra már sok járókelő összegyűlt, s kiabáltak a tisztnek: „Nem lőttek már le elég fiatal a Rádiónál? Már itt is kezdik?” A tiszt a tömeg felé fordult, s ezalatt nekem volt annyi lélekjelen-

létem, hogy beugorjak az emberek közé, s eltűnjek a helyszínről. Mellékutcákon át a New York Kávéháznál értem ki a körútra. Előttem csörömpölve húzott el egy szovjet tank; rajta egy magyar munkás hatalmas kalapáccsal verte a tank tetejét. Ez a hihetetlen látvány egyszerre visszaadta a bátorságomat. Vagy száz méterre tölem, a Nemzeti Színháznál a Sztálin-szobrot darabolták éppen az előbbihez hasonló méretű kalapáccsokkal.

A diákszallóra mentem, s levágtam a szakállamat. Megtudtam, hogy már érdeklődtek a portásnál: „Ott hon van-e a szakállas Csizmadia?” Soroksárra indultam az egyik barátomhoz, de nem járt a HÉV. Estére az Illatos úti felkelők közé keveredtem. Másnap, október 25-én, a véres csütörtökön, a Parlament előtt történt rémséges sortűz miatt a lakosság annyira meggyűlölte az ávósokat, hogy azok már nem mertek az utcán mutatkozni. Így hazamehettem a diákszallóra: nem kellett már tartanom az ÁVH érdeklődésétől.

Október 28-án alakult meg diákszallónkban a nemzetőr század. A nemzetőr-parancsnokunk Németh József lett. November 3-án jelen voltam az Országos Diákszalló Összejövételén az ELTÉ-n. Ugyanezen a napon alakult meg a főiskola forradalmi bizottsága. Engem is tagjává választottak.

November 4-én ágyúdörgésre ébredtünk. Nagy Imre miniszterelnök felhívását hallván a diákszalló nemzetőrsége fegyveresen felsorakozott. Mellékutcákon haladva jutottunk el a főiskoláig. Az Andrássy úton már harci járművek haladtak. Az Izabella utcai kapun, hosszú dörömbölés után Budaházi, a fűtő engedett be minket. A főiskolán ellenállásra rendezkedtünk be arra az esetre, ha megtámadnának. Az Izabella utcai pincerészen átvágtuk a falat a menekülési útvonal biztosítására. Engem a nemzetőr parancsnok megbízott, hogy szerezzek lőszer. El is mentem Barina Éva festőhallgatóval a Pesti Barnabás utcába, az Egyetemi Forradalmi Diákbizottsághoz. Ők azt mondták: nekik is kevés a lőszerük, s ők is ellenállnak. Már veszélyes volt az utcán járni, ezért egyedül érkeztem vissza. Az Izabella utcai kaput védő golyószóróhoz osztottak be Csohány Kálmánnal és Vörös Gyulával. Csohányt Koffán Károly mester hozta be Budáról motorkerékpáron. Sokan bejöttek a nem diákszallós hallgatók közül is. Megjelent Papp Gyula tanár úr, és puskát kért. Ő is harcolni akar – mondta.

A fővárosba özönlő tankáradat láttán azonban Koffán mester azt mondta: „Gyerekek, tankok ellen nem lehet puskával harcolni; menjenek haza!” Letettük

a fegyvert, de többen bent maradtak a főiskolán plakátot rajzolni. Őket lepte meg november 7-én hajnalban a szovjet katonaság. Tankok vették körül a főiskolát, az ágyúcsövek az épületünkre irányultak. A hallgatók az Izabella utcai pince falán keresztül menekültek a Hunyadi tér felé, ám Csűrös Zoltán és Komondy Sándor festőnövendék a pincéből visszafordult, hogy az őrség által hátrahagyott fegyvereket összeszedje. Ők ketten a főiskola épületében haltak hősi halált. Őt fiatal a szomszédos Izabella utcai ház pincéjében gyilkolták meg. Négy sorkatonát és a másodéves szobrász Kovács Jóskát az odaérkező szovjet katonák kiválasztották a pincébe leköltözött lakók közül, és sorozatlövessel mindegyiket kivégezték. Kovács Jóskának azért kellett meghalnia, mert bőrkabát és csizma volt rajta, miközben a katonák akkor már civil ruhát viseltek. Bódis Antal elsőéves szobrászhallgatót egy Hunyadi téri pincefolyosón lötték le. Azok menekültek meg, akik kijutottak a Hunyadi térre, vagy be-
kéreztettek valamelyik emeleti lakásba.

Mártírjainkat ideiglenesen a főiskola és az Izabella utcai ház udvarán temettük el. Később javasoltam, hogy az újratemetésükkor mementóként az Epreskertben kapjanak helyet, de Ék Sándor erősen ellene volt. Azt mondta: „Erről szó sem lehet. Csizmadia, erről tegyen le!” Végül a Kerepesi temető 21-es parcellájában helyezték őket örök nyugalomra. Egyetlen hallgató lehetett jelen a temetésükön.

Bár a tanítás csak hónapok múltán kezdődött meg, bejártunk a főiskolára. Kapcsolatot tartottunk az Egyetemi Forradalmi Bizottsággal, segítettük a Vörös kereszt munkáját. December 4-én Barna Évával részt vettünk a női tüntetésen a Hősök terén. 1957 tavaszán a Művelődési Minisztérium utasítására fegyelmi bizottságoknak kellett kiszűrniük az ellenséges elemeket a felsőfokú intézményekben. A vádat a főiskola párttitkára és a Marxista Tanszék vezetői képviselték. Engem azzal vádoltak, hogy a forradalom alatt a főiskolán, illetve azon kívül forradalmi propagandát, aktív tevékenységet „fejtettem ki”. Szerintük valószínűleg kívülről irányítottak, s onnan indítványozták a forradalmi bizottságba való beválasztáso-

mat is, mert megváltoztattam külsőmet, és a diákszállóból hosszabb időre kiköltöztem, továbbá a december 4-i női tüntetésre asszonyokat toboroztam. 1957 januárjában határátlépési kísérlet során fogtak el. A többiek szerencsésebbek voltak e téren; én emiatt megjártam a csornai és győri börtönöket, majd a Deák téri rendőrkapitányság épületét is.

Idéznék egy rövid részletet a főiskolán 1956-ban grafikusként végzett Kondor Béla naplójából. Őt az akkori gyakorlat szerint szeptemberben három hónapra hívták be tartalékos tiszti kiképzésre a nagyatádi honvédlaktanyába. Kondor – távol Pesttől – a naplójában így emlékezik a forradalom napjaira: „Október 24-én reggel négy órakor riadó. (...) Riadó-készültségben az ezred, ám azon kívül, amit a rádió közöl, nem tudunk semmit. (...) A tiszték gyávák. Tartanak tőlünk, és szemmel tartanak. (...) Mi lehet Pesten? Nem voltam ott. Pedig! Talán én is elestem volna? Mégis furdal a lelkiismeret. Ha nem lennék

katona, harcoltam volna a fegyelmezett söpredék ellen. Gyűlölöm az oroszokat! Lám, kimaradtam ebből, pedig jogom lett volna néhány tankot kilőni.” Kondor Béla művészi nagyságával egyenlő az emberi nagysága. Önfeláldozásra is kész hazaszeretete, felelősségvállalása révén teljes mértékben azonosult a forradalommal és a szabadságharcral.

Az 1956-os forradalom és szabadságharc világraszóló jelentősége még mindig nincs a helyén sem a szívekben, sem a fejekben. Pedig Albert Camus szerint „1956

hősei királyi örökséget hagytak ránk”. Mi pedig önként, gyáván lemondunk a minket erősítő tudatról. Ahogy a később Nobel-díjat kapott francia író fogalmazott: „A legázolt, bilincsbe vert Magyarország többet tett a szabadságért és az igazságért, mint bármelyik nép a világon az elmúlt húsz esztendőben. Ahhoz, hogy ezt a történelmi leckét megértse a fülét betömő, szemét eltakaró nyugati társadalom, sok magyar vérnek kellett elhullnia, s ez a vérfolyam most már alvad az emlékezetben. A magára maradt Európában csak úgy maradhatunk hívek Magyarországhoz, ha soha és sehol el nem áruljuk, amiért a magyar harcosok az életüket adták, s még közvetve sem igazoljuk a gyilkosokat...”

Pribékek között (pasztell, 90 × 70 cm)